

مرامنامه اخلاقی نشریات علمی

تهیه و تنظیم: سید آیت الله میرزایی

به کوشش: حمیدرضا آیت اللهی

ویراست اول

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

با توفیقات الهی، در سال‌های اخیر رشد چشمگیری در تولید علم در کشور ایجاد شده که شتابی درخور توجه داشته است. این مهم با تلاش اندیشمندان جامعه ما در جهت اندیشه‌ورزی و ارائه نظریات بدیع در تمامی شاخه‌های علوم حاصل شده است؛ و نظریاتی که فرصت نشر را در نشریات علمی یافته‌اند، توانسته‌اند تعاملی جدی با سایر اندیشمندان برقرار کنند. همین رشد نیز در تعداد و تنوع نشریات علمی فراهم آمده است. در نشریات علمی طی نظامی سعی شده است برای مقالاتی که از ارزیابی‌های دقیق علمی موفق بیرون آمده و جنبه نوآورانه داشته‌اند، فرصت حضور در جامعه علمی کشور فراهم شود. البته انتشار ایده‌های خلاقانه در نشریات علمی، گذشته از بسط علم، مزایای بسیاری را نیز برای نویسندگان مقالات فراهم آورده است.

بدیهی است برای آنکه مقاله‌ای مهر تأیید علمی را در این نشریات بگیرد، باید فرایندی طولانی را طی کند که در آن افراد متعددی فعالیت می‌کنند؛ اما نحوه عمل هر یک از اجزای این فرایند، گذشته از روش اجرا، با چالش‌های اخلاقی متعددی مواجه می‌شود که ضرورت می‌یابد معیارهای اخلاقی عمل هر یک از دست‌اندرکاران نشریات (اعم از مدیر مسئول، سردبیر، مدیر داخلی، اعضای هیئت تحریریه، داوران و نویسندگان) واکاویده شود تا در قضاوت‌های اخلاقی این رفتارها ملاکی شایسته وجود داشته باشد. بدین منظور، از جناب آقای دکتر آیت‌الله میرزایی - استادیار پژوهشکده مطالعات اجتماعی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی که در زمینه اخلاق علم

آثار ارزشمندی منتشر کرده‌اند - خواسته شد با کمک سایر علمای اخلاق در کشور به تهیه کدهای اخلاقی اقدام کنند. ایشان نیز با تلاش ارزشمندی که در پیشینه موضوع در داخل و خارج از کشور کردند، متن اولیه‌ای برای آن تهیه کردند که به جامعه علمی به‌ویژه نشریات علمی کشور تقدیم می‌شود.

واضح است، که با توجه به ویژگی انباشتی بودن علم، این معیارها با نقدها و پیشنهادهای فرهیختگان جامعه، قابل قبض و بسط خواهد بود؛ در نتیجه، این متن را ویراست اول این کدها تلقی می‌کنیم تا با کمک جامعه علمی بتوانیم در ویراست‌های سپس‌تر آن را تکمیل کنیم.

یکی از مواردی که در ویراست‌های سپس‌تر باید به آن توجه شود، ارائه کدهای اخلاقی با توجه بیشتر به فرهنگ ایرانی - اسلامی جامعه ما است. در این زمینه نیز مشتاق نکته‌سنجی‌ها و پیشنهادهای اندیشمندانی هستیم که در این زمینه صاحب نظر و دقت هستند.

قدم بعدی در خصوص این معیارهای اخلاقی، تنظیم نظام حقوقی و جزایی برای تنظیم مقررات در این زمینه و سپس تصویب قوانین اجرایی برای تضمین اجرایی شدن این معیارهای اخلاقی خواهد بود که امید است دلسوزان رشد علمی کشور گام‌های پرثمری در این زمینه بردارند.

حمیدرضا آیت‌اللهی

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

و عضو کمیسیون نشریات علمی کشور

پیش‌گفتار

پیشنهاد تهیه کدنامه اخلاقی در خصوص نشریات علمی کشور را تیرماه ۱۳۹۲ جناب آقای دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی - رئیس محترم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی - به من دادند. در فرایند تهیه این کدنامه اخلاقی پیشنهادی، به این پیش‌نویس اولیه زیر عنوان «اخلاق حرفه‌ای در نشریات علمی ایران» رسیدیم. در این پیش‌نویس تلاش شده است، هر چند به‌طور مختصر، بر مفاهیمی نظیر اجتماع علمی، فرایند هم‌ترازخوانی و ارکان و عناصر نشریه علمی تأکید شود. البته چنان‌که عنوان شد، این پیش‌نویس نسخه اولیه‌ای محسوب می‌شود که همانند هر اثر منتشر شده‌ای در علم، نیازمند بازبینی، مذاقه و بازنگری جامعه علمی است. مضاف بر اینکه تهیه این پیش‌نویس در مدتی کوتاه آن هم زمانی برعهده من نهاده شد که در لابه‌لای افکارم غوطه می‌خوردم. با این حال، بار مسئولیت آن به دوش نویسنده است. لذا این پیش‌نویس مبرا از لغزش و خطا نیست، بلکه نیازمند اصلاح و تصحیح و ارتقا است. بر این اساس، منتظر نکات ارزشمند و نقادانه دوستان اندیشمند و صاحب‌نظر هستم. امیدوارم بتوانم در آینده با گردآوری نکات مندرج در نظرهای دوستان، نسخه بهینه‌ای از این پیش‌نویس ارائه کنم. پیش از هر چیز بر خود لازم می‌دانم از جناب آقای دکتر حمیدرضا آیت‌اللهی به‌خاطر پیشنهادشان، مرور پیش‌نویس و انجام برخی اصلاحات و پیگیری‌هایشان قدردانی کنم. جناب آقای دکتر احمد کتابی، دکتر سعید رضایی شریف‌آبادی، دکتر احد فرامرز قراملکی و دکتر معصومه قاراخانی پیش‌نویس را مطالعه و نکات ارزشمندی یادآوری کردند؛ که سپاسگزار همه آنها هستم.

سید آیت‌الله میرزایی

بیستم آذرماه یکهزار و سیصد و نود و دو

ویراست نخست

مراومه اخلاق حرفه‌ای در نشریات علمی ایران

تهیه‌کننده: سید آیت الله میرزایی^۱

در سال‌های اخیر، به موازات توسعه کمی علم در ایران، ضرورت پرداختن به کیفیت دانش منتشرشده نیز اهمیت بیشتری یافته است. این مهم میسر نمی‌شود مگر اینکه به فضای اخلاقی و هنجاری تولید و ترویج علم توجه شود. از این میان، نشریات علمی مهم‌ترین محمل اطلاع‌رسانی و نشر یافته‌ها و نتایج علمی تلقی می‌شوند. نشریات علمی، به یاری سیستم هم‌ترازخوانی^۲ و اجزا و عناصر درگیر در آن (نویسنده، سردبیر، هیئت تحریریه، داوران و مدیر مسئول و مدیر داخلی نشریه علمی)، به‌مثابه دروازه‌بانان دانش^۳ تلقی می‌شوند که در تأیید نشر دانش معتبر و صحیح، نقشی اساسی دارند. اجرای درست فرایند هم‌ترازخوانی، مستلزم آشنایی و آگاهی عناصر یادشده با وظایف، مسئولیت‌ها و تعهدات اخلاقی خود است. در این نوشتار به اختصار درباره اهمیت موضوع اخلاق نشر و لزوم رعایت هنجارهای اخلاق حرفه‌ای در نشریات معتبر علمی و برخی از وظایف و تعهدات حرفه‌ای عناصر دخیل در فرایند هم‌ترازخوانی بحث می‌شود. در آغاز، به تعاریف برخی از مفاهیم پرکاربرد در این زمینه توجه می‌شود، سپس خلاصه‌ای از وظایف و مسئولیت‌های اخلاقی عناصر و ارکان نشریات علمی عرضه می‌شود و در پایان پیشنهادهایی برای رعایت هنجارها و قواعد نشر علمی اخلاقمند و توجه به مسئولیت‌های حرفه‌ای در نشریات علمی ارائه می‌شود.

۱. عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،

ayatmir@Ihcs.ac.ir , ayatmir@Yahoo.com

2. Peer review

3. Gatekeepers of knowledge

تعریف مفاهیم

پیش از طرح مسئولیت‌ها، تعهدات و وظایف اخلاقی کنشگران دخیل در نشریات علمی و بحث درباره آنها، لازم است برخی مفاهیم کلیدی و اساسی بحث از جمله اخلاق نشر علمی، نشریه معتبر، نشریه علمی - پژوهشی و ترویجی، همتراز خوانی، سردبیر، مدیر مسئول، هیئت تحریریه، داور و نویسنده تعریف شوند.

«**اخلاق نشر علمی**: اخلاق نشر علمی از نگارش یک اثر آغاز می‌شود که خود برخاسته از اندیشه‌ای است که ذهن یک فرد را به خود مشغول می‌دارد و این اندیشه به گونه‌ای روشمند محک می‌خورد و به‌منظور ارائه آن به دیگران در قالبی خاص شکل می‌گیرد و عرضه می‌شود (حری، ۱۳۹۰: ۳). اخلاق نشر یافته‌های علمی آن است که «پژوهشگر در گزارش تحقیق خود همواره احتمال خطای خود را مدنظر داشته باشد و در بیان یافته‌های پژوهشی خود به این نکته واقف باشد» (اسلامی اردکانی، ۱۳۹۰: ۱۴۶)؛ و به این ترتیب، وفاداری خود را در قبال ارزش‌های اخلاقی حقیقت، صداقت و شجاعت نشان دهد (همان، ص ۱۵۲). در این نوشتار، اخلاق نشر علمی، مجموعه‌ای از قواعد و ضوابط ایجابی و سلبی مورد توافق جامعه علمی است که کنشگران حوزه نشر، در فرایند نشر علم، به رعایت آنها ملزم و متعهدند.

«**نشریه معتبر**: آن دسته از نشریات علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی دارای مجوز از دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نشریات وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی هستند که در پایگاه‌های استنادی نشریات معتبر نمایه شده‌اند^۴. بنابر تعریف ارائه‌شده دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور:

«**نشریه علمی - پژوهشی** به نشریاتی اطلاق می‌شود که در مقاله‌های آن، یافته‌های جدید علمی حاصل از طرح‌های پژوهشی، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلی از نوع پژوهش‌های بنیادی، کاربردی، تحلیلی، انتقادی، توسعه‌ای، نقد و بررسی علمی کتاب، نظریه یا روش جدید در حل مسایل یا توسعه علم یا فناوری که از دو ویژگی اصالت و ابداع برخوردار باشد، با هدف پیشبرد مرزهای علمی و فناوری ارائه می‌شود.

۴. برخی نشریات معتبر در جامعه علمی هستند که در چهارچوب تعریف ارائه‌شده قرار نمی‌گیرند.

«**نشریه علمی - ترویجی**» به نشریاتی اطلاق می‌شود که در مقاله‌های تخصصی آن، آگاهی‌های علمی درمیان جامعه علمی مربوط معرفی، ترویج و بسط داده می‌شود، و سطح آگاهی‌ها و دانش ارتقا می‌یابد و [جامعه علمی] با مفاهیم جدید علمی آشنا می‌شود تا دانش بشری اشاعه و نگرش عالمانه به جهان پیرامونی تقویت شود.

«**همترازخوانی**»: همترازخوانی، ارزیابی انتقادی و سازنده از دست‌نوشته‌های^۵ ارائه‌شده به مجلات است که افراد متخصص و همتراز با نویسنده دست‌نوشته انجام می‌دهند. (میرزایی و همکاران، ۱۳۸۵)

«**مدیر مسئول**»: برطبق تعریف دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور، مدیر مسئول، بالاترین شخصیت حقیقی یک نشریه است که کلیه مسئولیت‌های حقوقی و اجرایی نشریه را برعهده دارد.

«**سردبیر**»: براساس تعریف دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور سردبیر، شخصیت علمی و متخصص در حوزه علمی مرتبط با موضوع یک نشریه است که مسئولیت تمشیت امور علمی و محتوایی نشریه را برعهده دارد؛ ازجمله: بررسی اولیه و غربالگری مقالات و طرح آنها در گروه دبیران، نحوه تدوین مقالات قابل چاپ و ارائه‌ی گواهی تاییدیه مقالات.

«**نویسنده**»: به کسی گفته می‌شود که در تولید یک اثر منتشرشده مشارکت فکری جدی و اساسی داشته باشد.

«**هیئت تحریریه**»: بنابه تعریف دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور، هیئت تحریریه، گروهی از افراد متخصص در حوزه علمی مرتبط با موضوع نشریه است که درباره سیاستگذاری علمی نشریه تصمیم‌گیری می‌کنند. تعیین داوران هر مقاله و بررسی نتایج داوری و تأیید نهایی مقاله نیز از وظایف هیئت تحریریه است. «**داور**»: در فرهنگ پیوسته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی^۶، داور کارشناس یا صاحب‌نظری است که حوزه تخصصی‌اش مرتبط با موضوع تخصصی یک کتاب یا مقاله و معمولاً

۵. منظور از دست‌نوشته (manuscript)، پیش‌نویسی است که هنوز به چاپ نرسیده است. پس از چاپ دست‌نوشته در نشریات علمی، مجموعه‌مقالات و...، پیش‌نویس هویت مقاله پیدا می‌کند.

6. Online Dictionary Library and Information Science = ODLIS

همتراز با پدیدآورنده مقاله یا کتابی است که سردبیر نشریه یا ناشر قبل از نشر آن را برای اظهار نظر نزد وی می‌فرستد (رایتز^۷، ۲۰۰۰). استیج^۸ نیز داور را «دروازه‌بانی» تلقی می‌کند که وظیفه اصلی‌اش قضاوت درباره کیفیت یک مقاله به‌منظور چاپ در یک نشریه است. برای رسیدن به این مهم، داور باید دانشی کلی داشته باشد از تمامی متونی که در حوزه موضوعی مقاله منتشر شده است (استیج، ۱۹۸۳). بنابراین، داوران متخصصانی هستند که در رشته و حوزه تخصصی خود صاحب‌نظرند و از نظر سطح تخصص هم‌سنگ با نویسندگان مقالات محسوب می‌شوند (علیدوستی و همکاران، ۱۳۸۷).

مقدمه

علم زمانی ملاک و معیار داوری قرار می‌گیرد که نشر یابد. گفته می‌شود «در نظام‌های دینی، انگیزه نوشتن، کسب رضایت خالق و خدمت به خلق» است (حری، ۱۳۹۰: ۴) که همان مصداق بیان حضرت علی(ع) است یعنی «زكاة العلم نشره» (زکات علم، نشر آن است). در جوامع علمی نیز داوری علمی بر نشر علمی گذاشته شده است. کتاب، نشریه، پایان‌نامه، ... محمل‌هایی برای نشر علم هستند. نشریات علمی به‌عنوان مهم‌ترین محمل اطلاع‌رسانی یافته‌ها و دستاوردهای نوین علمی به‌مثابه دروازه‌های دانش تلقی می‌شوند که با «کنترل کیفیت اطلاعات منتشرشده، [زمینه] اشاعه اطلاعات صحیح و معتبر» را فراهم می‌سازد (علیدوستی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲). در سال‌های اخیر، هم‌زمان با توسعه کمی دانش در ایران و افزایش تعداد نشریات علمی معتبر^۹ زیر نظر دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور، ضرورت توجه به کیفیت علمی مقالات منتشرشده در این نشریات بیش از پیش اهمیت یافته

7. Reitz, Joan M.

8. Stieg, Margaret F.

9. تا مردادماه ۱۳۹۲، برای بیش از ۹۴۷ مجله علمی - پژوهشی و علمی - ترویجی در حوزه‌های پنج‌گانه علمی علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، کشاورزی و هنر از کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مجوز نشر دریافت شده است. البته این آمار همچنان در حال تغییر است.

است. افزودن کیفیت علمی مقالات منتشرشده نیز میسر نیست مگر در توجه به فضای هنجاری و اخلاقی و رعایت اخلاق حرفه‌ای در تولید و ترویج علم. رعایت اخلاق حرفه‌ای ضمن اینکه به تولید علم معتبر یاری می‌رساند، فضای قابل اعتمادی برای فعالیت‌های علمی فراهم می‌سازد و اقبال عمومی به علم و دستاوردهای علمی را نیز در پی دارد. پرواضح است که «توسعهٔ منشِ ضد اخلاق در بین دانشمندان و محققان» ممکن است «بی‌اعتمادی را به یافته‌ها و مقالات علمی» دامن بزند (کیانپور راد و حجازی، ۱۳۸۳: ۷۷-۷۱). با نگاهی فرایندی به تولید علم می‌توان دریافت که از تولید تا انتشار یافته‌ها و نتایج علمی با مجموعه‌ای از کنش‌های حرفه‌ای سروکار داریم که در فرایند توسعهٔ علم اهمیت دارند. در این میان، نشر علم به‌عنوان مرحله‌ای مهم در این فرایند، تابع قواعد و هنجارهای خاصی است و کنشگران علمی به رعایت هنجارهای حرفه‌ای علم به‌هنگام اطلاع‌رسانی و نشر یافته‌ها، نتایج و مدعیات خود ملزم‌اند.

اهمیت نشریات علمی در ایران به‌دلیل پیوند آنها با منافع حرفه‌ای و شغلی افراد نیز باعث شده است که نشریات علمی کارکردهای چندگانه‌ای بیابند. در ایران، چاپ مقاله در نشریات علمی معتبر برای ارتقای اعضای هیئت علمی مطابق آیین‌نامهٔ «وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری»، صدور مجوز دفاع از پایان‌نامه و اتمام مقطع دکترای تخصصی و در مواردی کارشناسی‌ارشد و نیز احتساب نمرهٔ مقالهٔ برگرفته از پایان‌نامه در نمرهٔ کل، ورود به دورهٔ دکترای تخصصی، بدون شرکت در آزمون ورودی با داشتن دست‌کم دو مقاله در نشریات علمی معتبر به‌همراه معدل ۱۷ و ضرورت چاپ مقاله از پروژه‌های تحقیقاتی در مراکز پژوهشی، نمونه‌هایی از این کارکردهای چندگانه است. نگاهی به تنوع کارکردی نشریات علمی در ایران، ضرورت توجه به لزوم رعایت اخلاق حرفه‌ای در سازمان نشریات علمی را بیشتر کرده است.

یکی از راه‌های رعایت نظام‌مند اخلاق حرفه‌ای در نشریات علمی، استفاده از سیستم هم‌تراز خوانی و تقویت آن است. سیستم هم‌تراز خوانی، ابتکاری است که نهاد علم به‌جهت حفظ و ارتقای کیفیت دانش انتشاریافته، به آن دست یافته است.

در صورت اجرای درست این سیستم، نه تنها امکان نشر دانش نامعتبر به حداقل می‌رسد، بلکه ضمانتی برای رعایت هنجارهای حرفه‌ای مورد توافق جامعه علمی در نشر علم نیز می‌شود. هیچ شکی وجود ندارد که سیستم همترازخوانی، ارزش آموزشی زیادی برای نویسندگان، داوران و سردبیران دارد. این سیستم برای خوانندگان مجلات هم ارزشمند است، چراکه نگران خواندن مقالات نامناسب و غیراستاندارد نخواهند بود؛ ولی به هر حال امکان دارد که با اجرای ضعیف، به ایجاد یک سری مشکلات در راه انتشار مقالات منجر شود (ویلیامسون^{۱۰}، ۲۰۰۳: ۱۵-۲۰). از آنجا که «شهرت و وجهه سازمانی اعضای هیئت علمی نیز در اکثر موارد بسته به تعداد مقالات منتشرشده آنها در مجلاتی است که دارای سیستم همترازخوانی هستند» (هرنان^{۱۱} و شووارز^{۱۲}، ۲۰۰۳: ۳۵۹-۳۶۱)، این موضوع اهمیت بیشتری هم می‌یابد. در بعضی از نوشتارها، این «سیستم جزء حیاتی و قلب فرایند کلی انتشارات معرفی شده است، که موجب ایجاد ارزش افزوده در مقالات منتشرشده می‌شود» (بنوس^{۱۳} و همکاران، ۲۰۰۳: ۴۷-۵۲؛ کویلیو^{۱۴} و لافورگ^{۱۵}، ۲۰۰۰). با این حال باید توجه داشت که کیفیت خود سیستم همترازخوانی نیز به آشنایی عناصر دخیل در این فرایند و نحوه اجرای آن در نشریات بستگی دارد. مدیران مسئول، سردبیران، اعضای هیئت تحریریه، داوران، دستیار/ دستیاران سردبیر و مدیران داخلی و در مواردی کادر اجرایی و نویسندگان نشریه علمی، عناصر تشکیل‌دهنده سیستم همترازخوانی هستند. برای حفظ و ارتقای کیفیت سیستم همترازخوانی نشریه و در نتیجه دانش نشریافته، نه تنها آشنایی بلکه رعایت هنجارهای حرفه‌ای توسط هر کدام از عناصر یادشده ضروری است (← میرزایی و همکاران، ۱۳۸۵؛ علیدوستی و همکاران، ۱۳۸۷؛ ابویی اردکان^{۱۶} و همکاران، ۲۰۱۱؛ ابویی اردکان و همکاران، ۲۰۱۲). بنابراین، لازمه اجرای درست این سیستم علاوه بر تخصص

10. Williamson, A.

11. Herson, P.

12. Schwartz, C.

13. Benos, D. J.

14. Coelio

15. Laforg

16. Abooyee Ardakan, M.

عناصر و ارکان درگیر با حوزه موضوعی نشریه علمی، آگاهی به وظایف، مسئولیت‌ها و تعهدات اخلاقی در ارتباط با ذی‌نفعان نشریه است.

هر چه ارکان و عناصر دخیل در نشریه نقش پررنگ‌تری در فرایند داوری و سیستم هم‌ترازخوانی داشته باشند، مسئولیت‌های اخلاقی بیشتری نیز متوجه آنان است. اگر سیستم هم‌ترازخوانی را همانند دروازه دانش تلقی کنیم، عناصر دخیل در فرایند داوری دست‌نوشته‌های علمی به‌منزله دروازه‌بانان دانش هستند که درکنار وظایف حرفه‌ای، برخی مسئولیت‌های اخلاقی را نیز برعهده دارند، به‌ویژه رعایت حقوق نویسندگان و مخاطبان نشریه برعهده عناصر حقیقی و حقوقی دخیل در این فرایند است. از آنجا که هر کنش علمی و اجرایی در فرایند هم‌ترازخوانی نشریات علمی با الزام رعایت اخلاق حرفه‌ای همراه است، انتظار می‌رود مدیر مسئول، سردبیر و دستیارانش، اعضای هیئت تحریریه، داوران، نویسندگان و کادر اجرایی یک نشریه علمی شخصیتی متواضع و فروتن، امانت‌دار، منضبط، خیرخواه، صادق، شکیبا، منصف و بی‌طرف، سختکوش و آزاداندیش داشته باشند؛ همچنین انتظار می‌رود ارکان و عناصر یک نشریه علمی - اعم از مدیر مسئول، سردبیر و دستیارانش، اعضای هیئت تحریریه، داوران، نویسندگان و کادر اجرایی - به‌لحاظ حرفه‌ای در حوزه موضوعی نشریه متخصص و صاحب‌نظر، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو، اهل مشارکت و همکاری، حقیقت‌جو، و پایبند به رعایت حقوق دیگران باشند (← میرزایی و قاراخانی، ۱۳۹۱) این موضوع به‌ویژه درمورد سردبیر و اعضای تحریریه و داوران اهمیت بیشتری دارد. در ادامه، مسئولیت‌های اخلاقی هر کدام از عناصر و ارکان اصلی یک نشریه علمی که نقش مهمی در دروازه‌بانی دانش دارند، معرفی و سعی می‌شود با برشمردن سیاهه‌ای از مسئولیت‌ها و تعهدات اخلاقی آنها، زمینه تنظیم مراومه‌های اخلاقی با گردآوردن کدهای اخلاقی برای هر کدام فراهم شود.

👉 اخلاقنامه مدیران مسئول نشریات علمی

مدیران مسئول نشریات علمی با توجه به مسئولیت قانونی و حقوقی خود، نقش و وظایف مهمی به‌ویژه در پیگیری امور اجرایی و حقوقی نشریات علمی دارند. درواقع، تمامی مسئولیت حقوقی یک نشریه علمی برعهده مدیر مسئول آن است. براساس

آیین‌نامه مورخ بهمن‌ماه ۱۳۹۰ دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور، «مدیر مسئول بالاترین شخصیت حقیقی یک نشریه [است] که کلیه مسئولیت‌های حقوقی و اجرایی نشریه را برعهده دارد»؛ و براساس تبصره ۴ ماده ۹ قانون مطبوعات، «مسئولیت یکایک مطالبی که در نشریه به چاپ می‌رسد و دیگر امور در رابطه با نشریه به‌عهده مدیر مسئول خواهد بود» (← اسماعیلی، ۱۳۷۵)، چراکه تعیین اهداف کلی، تهیه و تنظیم آیین‌نامه‌های داخلی و اجرایی نشریه، استمرار نشریه، به‌روزرودن نشریه، تأمین منابع مالی و انسانی، هدایت و نظارت بر حسن اجرای امور نشریه و تأیید درستی فعالیت‌های نشریه برعهده آنها است. همچنین گفته شده است که وظیفه مدیر مسئول انجام «هر نوع اقدام لازم جهت نشریه به‌جز وظایفی است که در صلاحیت سردبیر و هیئت تحریریه است» (← تارنمای دانشگاه فردوسی مشهد، بی‌تا)، بنابراین انتظار می‌رود اهداف اساسی نشریه را با همکاری بخش علمی نشریه (هیئت تحریریه و سردبیر) تدوین کند. با الهام از تقسیم‌بندی میرزایی و قاراخانی در خصوص اخلاق نشر علمی، مدیران مسئول نشریات هم‌مانند سایر کنشگران علم دو وظیفه اخلاقی و علمی توأم با یکدیگر دارند (← میرزایی و قاراخانی، ۱۳۹۱) و لذا لازم است مدیران مسئول نشریات هم از نظر ویژگی‌های شخصیتی و هم از نظر ویژگی‌های حرفه‌ای اخلاقمند باشند و همواره به موارد زیر توجه کنند:

مسئولیت های اخلاقی مدیر مسئول

۱. رعایت هنجارهای حرفه‌ای در تدوین اهداف کلی نشریه؛
۲. پایبندی به اهداف کلی نشریه؛
۳. پایبندی به قلمرو موضوعی نشریه؛
۴. توجه به دسترسی آزاد اطلاعات؛
۵. شفافیت در اطلاع‌رسانی امور نشریه به‌ویژه فرایند داوری
۶. پاسخگویی؛
۷. مسئولیت‌پذیری؛
۸. امانت‌داری؛
۹. دفاع از آزادی اندیشه و مقابله با سانسور؛
۱۰. پایبندی به اصل بی‌طرفی و انصاف؛
۱۱. عدم دخالت در فرایند داوری علمی مقالات؛
۱۲. پایبندی به اصل شایسته‌سالاری در انتخاب سردبیر، هیئت تحریریه، داوران و مدیر داخلی و کادر اجرایی نشریه؛
۱۳. عدم دخالت در تصمیمات علمی تحریریه و سردبیر نشریه؛
۱۴. رعایت حقوق مادی و معنوی نویسندگان، سردبیر، هیئت تحریریه، داوران و دست‌اندرکاران اجرایی و مدیریتی.

بر این فهرست می‌توان موارد دیگری را افزود؛ همچنین می‌توان دسته‌بندی کدهای اخلاقی را برحسب سلبی یا ایجابی بودن دنبال کرد. بنابراین، با ارجاع به تعریف اخلاق نشر علمی، مدیر مسئول یک نشریه به رعایت قواعد و ضوابط ایجابی و سلبی موردتوافق جامعه علمی در فرایند نشر علمی ملزم و متعهد است.

✎ اخلاقنامه سردبیران و اعضای هیئت تحریریه نشریات علمی

سردبیران و اعضای هیئت تحریریه نشریات علمی، نقش مهمی در پیگیری اهداف علمی و قلمرو موضوعی نشریه دارند. تقریباً تمامی مسئولیت‌های موجود در فرایند داوری و هم‌ترازخوانی نشریه برعهده سردبیر و هیئت تحریریه است و از این رو سردبیر و هیئت تحریریه محور تمامی فعالیت‌ها و کنش‌های رخ داده و رکن اصلی یک نشریه علمی تلقی می‌شوند.

وجود هیئت تحریریه در نشریات علمی، بنا به دلایل زیر ضروری است:

سیاستگذاری، داوری، بررسی مشکلات اخلاقی، شرکت در جلسات هیئت تحریریه، حمایت از مقالات برای انتشار در نشریه، سازماندهی داوران و پذیرش نقش‌های گوناگون با توجه به نیازهای نشریه یا سردبیر، وجهه‌ای که به نشریه و رشته تخصصی آنها می‌دهند، همکاری در داوری و مشاوره به سردبیر، و اینکه اعضای هیئت تحریریه به‌عنوان حامیان نشریه در نظر گرفته می‌شوند (ولر^{۱۷}، ۲۰۰۱: ۸۲).

براساس نتایج پژوهشی در ایران، اعضای هیئت تحریریه نقش بسیار پررنگی در نشریات علمی دارند و تقریباً قدرت تصمیم‌گیری عمده در نشریات علمی ایرانی در اختیار اعضای هیئت تحریریه است که می‌توان آنها را داوران داخلی نیز تلقی کرد (علیدوستی و همکاران، ۱۳۸۷؛ ابویی اردکان و همکاران، ۲۰۱۱، ۲۰۱۲). در ایران، سردبیر با همراهی و همکاری هیئت تحریریه، مسئولیت مکاتبات اصلی نشریه، ارزیابی اولیه مقاله، تعیین داوران، رد یا پذیرش دست‌نوشته‌های نویسندگان، برگزاری جلسات منظم

17. Weller, A. C.

تحریریه نشریه، تهیه و تنظیم برگه‌های فراخوان مقالات، شیوه نگارش مقالات، فرم داوری، نحوه داوری، نظارت بر حسن اجرای فرایند داوری، گزینش داوران متخصص و شایسته، نشر منظم نشریه، مطالعه و بررسی نظرهای داوران و نگارش نامه اصلاحیه برای نویسندگان و نظارت بر ویراستاری را برعهده دارد. بر این اساس، سردبیران و اعضای هیئت تحریریه نشریات علمی هم همانند سایر کنشگران علم دو وظیفه اخلاقی و علمی توأم با یکدیگر دارند؛ که این دو مورد را می‌توان اخلاق حرفه‌ای سردبیران و اعضای هیئت تحریریه نشریات تلقی کرد و انتظار داشت با توجه به نقش مهم و پررنگ سردبیران و اعضای هیئت تحریریه نشریات علمی در فرایند هم‌ترازخوانی، هم از نظر شخصیتی و هم حرفه‌ای اخلاقمند باشند؛ لذا انتظار می‌رود سردبیر و اعضای هیئت تحریریه یک نشریه علمی شخصیتی امانت‌دار، متواضع و فروتن، منظم و منضبط، شجاع، خیرخواه، صادق، بردبار، منصف و بی‌طرف، سختکوش و آزاداندیش داشته باشند، همچنین انتظار می‌رود سردبیر و اعضای هیئت تحریریه یک نشریه علمی به‌لحاظ حرفه‌ای در حوزه موضوعی نشریه صاحب‌نظر، متخصص، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو، حقیقت‌جو، علاقه‌مند، اهل مشارکت و همکاری و پایبند به رعایت حقوق دیگران باشند (← میرزایی و قاراخانی، ۱۳۹۰). متناسب با این وظایف، رعایت مسئولیت‌های اخلاقی زیر برعهده سردبیران و اعضای هیئت تحریریه نشریات است:

مسئولیت های اخلاقی سردبیران و اعضای هیئت تحریریه

۱. توجه به اهداف اصلی نشریه و تلاش برای رسیدن به آنها؛
۲. انتخاب داوران شایسته از طریق:
  - ◀ توجه به تبحر علمی، رشته و مرتبه دانشگاهی داوران،
  - ◀ توجه به تجربه کاری و علمی داوران،
  - ◀ توجه به توانایی و التزام اخلاقی داوران،
  - ◀ پرهیز از هرگونه تبعیض و سوگیری های غیراخلاقی (سن، جنس، ملیت، دین، ...) در خصوص داوران،
  - ◀ مشورت با اعضای هیئت تحریریه و دیگر افراد شایسته و قابل اعتماد برای انتخاب داوران،
  - ◀ ثبت و آرشیو اسناد داوری مقالات به عنوان اسناد علمی؛
۳. ارزیابی و دقت در ارسال نظرهای داوران و سنجش صحت آنها؛
۴. استقبال از ارزیابی های عمیق و مستدل و برخورد با ارزیابی های مغرضانه و بی اساس و تحقیرآمیز؛
۵. جدی گرفتن گزارش های داوران درباره خلاف کاری، تقلب، سرقت های ادبی و دیگر ناراستی های اخلاقی؛
۶. دادن فرصت پاسخگویی به نویسندگانی که داوران، آنها را به هنجارشکنی اخلاقی متهم کرده اند؛
۷. توجه به زمان ارزیابی و پیگیری های لازم جهت داوری به موقع مقالات؛
۸. رعایت محرمانه بودن و رازداری در خصوص نویسندگان و داوران و محتوای نوشته های آنان؛

۹. نظارت بر داوری‌های سطحی و ضعیف؛

۱۰. پی‌گیری حقوق مادی و معنوی نویسندگان و داوران؛

۱۱. جلوگیری از بروز تضاد منافع در روند داوری، و توجه به هرگونه ارتباط شخصی، تجاری، دانشگاهی و خصوصاً مالی که ممکن است به‌طور بالقوه بر نشر مقالات ارائه‌شده تأثیر بگذارد (در چنین شرایطی باید نویسندگان این رابطه را در مقاله ذکر کنند)؛

۱۲. انتشار شفاف گزارش عملکرد علمی نشریه، اعم از فرایند داوری و نحوه انتخاب داوران؛

۱۳. جلوگیری از چاپ مقالات با موضوعات نزدیک به هم و تکراری مگر اینکه؛

◀ لازم باشد دوباره تأیید یا در برهه زمانی دیگر تکرار شود،

◀ مقاله قبلاً به زبان دیگر و یا با جامعه تحقیق متفاوتی انجام شده باشد،

◀ (در موارد «الف» و «ب» باید جزئیات کامل مقاله‌های قبلی در مقاله جدید درج شود)؛

۱۴. مشارکت جدی و مسئولانه اعضای هیئت تحریریه در جلسات تصمیم‌گیری.

بر این فهرست می‌توان موارد بیشتری را افزود؛ همچنین می‌توان دسته‌بندی کدهای اخلاقی را برحسب سلبی یا ایجابی بودن دنبال کرد. بنابراین با توجه به تعریف اخلاق نشر علمی، سردبیر و اعضای هیئت تحریریه نشریه به رعایت قواعد و ضوابط ایجابی و سلبی مورد توافق جامعه علمی در فرایند نشر علمی ملزم و متعهدند.

✎ اخلاقنامه داوران نشریات علمی

علم و داوری اخلاقی، ارتباطی دوسویه دارند: از طرفی، رشد و توسعه علم مرهون داوری‌های اخلاقی است و از طرف دیگر علم ابزارهای داوری صحیح را مهیا میکند (کرتز، ۲۰۰۴، به نقل از قراملکی، ۱۳۸۹-۱۳۸۸: ۷۱-۷۷). توجه به ابعاد اخلاقی داوری حائز اهمیت است؛ زیرا تولید علم و دانش معتبر نیازمند اخلاق علمی و پایبندی به هنجارهای اخلاق حرفه‌ای است. بنابراین، داوری دست‌نوشته‌های ارسالی به نشریات، همزمان وظیفه‌ای علمی و اخلاقی است و تفکیک این دو ساده نیست (ابویی اردکان و میرزایی، ۱۳۸۹: ۳۷). داور، باید قانون طلایی داوری را همواره مدنظر داشته باشد: «مقاله دیگران را به‌گونه‌ای داوری کن که انتظار دارید مقاله شما را داوری کنند» (همان، ص ۳۶). بنوس، کرک^{۱۸} و هال^{۱۹}، وقت‌شناسی، استناد به شواهد معتبر و متناسب، انصاف، خوش‌قولی، ادب و نزاکت، واقع‌بینی به‌همراه بیانی واضح برای سردبیر درباب میزان مناسب بودن و اولویت پژوهش برای انتشار (بنوس و همکاران، ۲۰۰۳: ۴۷-۵۲) را از مسئولیت‌های اخلاقی داوران دانسته و سپس موارد دیگری را به‌صورت زیر خلاصه کرده‌اند:

18. Krik, K. L.

19. Hall, J. E.

مسئولیت های اخلاقی داوران

۱. ارزیابی انتقادی، سازنده و صادقانه از مقاله؛
۲. تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف مقاله و ارائه پیشنهادهایی جهت اصلاح مقاله؛
۳. استفاده از شیوه و لحنی که شور و شوق نویسندگان را برای اجرای پیشنهادها افزایش دهد؛
۴. در اختیار دیگران قرار ندادن دست‌نوشته و بحث نکردن درباره جزئیات مقاله با دیگران در فرایند داوری؛
۵. عدم مشارکت در سرقت ادبی؛
۶. استفاده نکردن از داده‌ها یا مفاهیم جدید دست‌نوشته، قبل از انتشار آن، برای پیشرفت پژوهش شخص داور؛
۷. اجتناب از هرگونه تضاد منافع (برای مثال، داور باید بررسی دست‌نوشته‌هایی را که با موضوعات آنها اختلاف‌نظر اصولی دارد و احساس می‌کند نتواند بررسی منصفانه‌ای انجام دهد، نپذیرد. از این موارد می‌توان به پیش‌داوری علیه مطالعاتی با نتایج نامطبوع یا وجود رابطه شخصی یا حرفه‌ای نزدیک بین نویسندگان و داور اشاره کرد. در این حالت ممکن است واقع‌بینی داور به خطر افتد)؛
۸. نپذیرفتن دست‌نوشته‌هایی که با حوزه تخصصی داور فاصله دارد؛
۹. برخورد جدی با آثار متهم به مواردی مانند تقلب، سرقت ادبی و نادیده‌گرفتن ملاحظات اخلاقی؛

۱۰. بررسی دست‌نوشته به سبکی سازنده و آموزشی در مورد نقاط قوت و ضعف آن و عدم ارزیابی طعنه‌آمیز یا مخرب از دست‌نوشته نویسندگان؛
- علاوه بر این موارد، موارد زیر را هم می‌توان از زمره مسئولیت‌های اخلاق داوران به‌شمار آورد:
۱۱. توجه، تعهد و پایبندی به اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت‌های اخلاقی در کار داوری،
۱۲. واقع‌بینی و پرهیز از تعصب و پیش‌داوری و شتابزدگی،
۱۳. به‌کارگیری روش‌های علمی به هنگام ارزیابی نوشته‌ها،
۱۴. مطالعه و بررسی کافی متون منتشرشده در آن حوزه تخصصی،
۱۵. بررسی دقیق ارجاعات و تصاویر و دیگر ضمایم،
۱۶. کمک به نویسنده برای انتقال صریح و واضح پیام خود به خوانندگان،
۱۷. حفظ محرمانه بودن و رعایت رازداری در خصوص اطلاعات (شخصی و محتوایی)،
۱۸. رعایت انصاف و پرهیز از هرگونه تبعیض (نژاد، مذهب، ملیت، مرتبه دانشگاهی، سن و جنسیت)،
۱۹. ارائه بیانی واضح به سردبیر برای تأیید، رد و یا اصلاح دست‌نوشته‌ها،
۲۰. اتمام داوری مقاله در زمان مقرر،
۲۱. ثبت و نگهداری اسناد داوری دست‌نوشته‌ها به‌عنوان اسناد علمی و حرفه‌ای در آرشیو نشریه

مورد بسیار دیگری نیز هست که ممکن است در این نوشتار به آنها اشاره نشده باشد. به هر حال، انتظار می‌رود داور یک نشریه علمی شخصیتی امانت‌دار، متواضع و فروتن، منظم و منضبط، شجاع، خیرخواه، صادق، شکیبا، منصف و بی‌طرف، سختکوش و آزاداندیش داشته باشد؛ همچنین انتظار می‌رود به‌لحاظ حرفه‌ای در حوزه موضوعی نشریه صاحب‌نظر، متخصص، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو، حقیقت‌جو، علاقه‌مند، اهل مشارکت و همکاری و پایبند به رعایت حقوق دیگران باشند (← میرزایی و قاراخانی، ۱۳۹۱).

✎ اخلاقنامه نویسندگان نشریات علمی

ابن‌خلدون می‌نویسد:

«توجه دانشمندان دانش و هنر به این است که اندیشه‌ها و اندوخته‌های درونی خود را با نوشتن در دل اوراق به‌یادگار گذارند تا سود آموختن آنها بهره‌آیندگان شود و مردمی که غایب‌اند نیز از آنها برخوردار شوند» (ابن‌خلدون، ۱۳۹۰: ۳۱۱).

در این عبارت بر سودمندی نوشتار برای دیگران، چه دیگران حاضر و چه دیگرانی که در آینده آن نوشتار را می‌بینند، تأکید و نوشتار به‌مثابه کرداری برآورد شده است که آثارش از زمان و مکان خود فراتر می‌رود و مسئولیت نویسنده درمقابل قلم و نوشتارش را نه تنها به زمان و مکان خود بلکه به ورای زمان و مکان خود می‌برد. بخش عمده‌ای از این مسئله به عدم رعایت قواعد نگارش علمی برمی‌گردد. حری می‌نویسد: «صاحبان اندیشه می‌بایست یافته‌های علمی خود را به‌گونه‌ای بنگارند که قابلیت درک و فهم آنها افزایش یابد و شرایط ایجاد ارتباط مؤثر با مخاطبان پیش‌بینی‌شده فراهم شود» (حری، ۱۳۹۰: ۳). «محققان اخلاقاً مکلف‌اند که نتیجه تحقیق خود را به‌گونه‌ای گزارش کنند که واجدان شرایط به‌سادگی آن را دریابند»

(اسلامی اردکانی، ۱۳۹۰: ۱۳۹). ویلیامسون (۲۰۰۳) نیز به برخی رفتارهای مغایر با اخلاق حرفه‌ای نویسندگان در سیستم همترازخوانی اشاره کرده است: **سوءاستفاده:** سوءاستفاده نویسندگان به صورت تهیه مقالات فراوان و بی‌فایده از یک پژوهش، آثار تکراری و نیز حذف کردن یا کم‌اهمیت جلوه‌دادن اشخاص زیردست و همکار نویسنده در تهیه مقاله صورت می‌گیرد.

تقلب و رفتار ناشایست^{۲۰}: این ویژگی در مورد نویسندگانی به کار می‌رود که به تحریف و دستکاری مخفیانه داده‌ها و یافته‌ها دست می‌زنند، یا نتایج را از خودشان می‌نویسند (علیدوستی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۲).

در سیستم همترازخوانی مورد استفاده نشریات علمی، بهترین داور یک مقاله خود نویسنده مقاله است (میرزایی و همکاران، ۱۳۸۵). بر این اساس، نویسنده هر مقاله‌ای باید خود را به رعایت اخلاق علمی در انتشار مقالاتش ملزم بداند؛ لذا انتظار می‌رود نویسنده مقاله برای یک نشریه علمی شخصیتی امانت‌دار، متواضع و فروتن، منظم و منضبط، شجاع، خیرخواه، صادق، شکیبا، منصف و بی‌طرف، سختکوش و آزاداندیش داشته باشد، همچنین انتظار می‌رود به لحاظ حرفه‌ای در حوزه موضوعی نشریه متخصص، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو، حقیقت‌جو، علاقه‌مند، اهل مشارکت و همکاری و پایبند به رعایت حقوق دیگران باشند (← میرزایی و قاراخانی، ۱۳۹۱). متناسب با این وظایف، رعایت مسئولیت‌های اخلاقی زیر برعهده نویسندگان نشریات است:

مسئولیت اخلاقی نویسندگان

۱. احراز شرایط علمی لازم و کافی برای انجام پژوهش و تولید علم (تهیه مقاله)؛
۲. انتخاب موضوعات مفید و قابل استفاده و پرداختن به مسائل ضروری جامعه؛
۳. حقیقت‌جویی و شجاعت (کشف حقیقت و ارائه واقعیات بدون ترس و نگرانی)؛
۴. مشارکت جدی در تحقیق و انجام کار گروهی مفید؛
۵. معرفی هرگونه کمک مالی و معنوی شخصی یا سازمانی در فرایند پژوهش و اطلاع‌رسانی دقیق درباره آنها؛
۶. اعلام منبع استخراج مقاله اعم از پایان‌نامه یا هرگونه پروژه تحقیقاتی؛
۷. توجه به حقوق مادی و معنوی ذی‌نفعان مقاله اعم از همکاران، مشاوران علمی، حامیان مادی، آزمودنی‌های انسانی و درج آن در مقاله به‌طور شفاف؛
۸. تأمل و تعمق در نگارش دست‌نوشته و ارائه یافته‌ها و پرهیز از شتابزدگی؛
۹. استفاده از برهان و استدلال کافی برای نتیجه‌گیری؛
۱۰. پرهیز از ارسال همزمان مقاله برای چندین نشریه؛
۱۱. پرهیز از نشر مقاله در چندین نشریه؛
۱۲. نقدپذیری و تحمل نظرهای مخالف؛
۱۳. رعایت انصاف و عدالت در تمامی مراحل اجرای پژوهش و نگارش مقاله؛
۱۴. بهره‌گیری از پژوهش‌های مشابه پیشین؛

۱۵. رعایت اصل امانت‌داری در نگارش مقاله؛
۱۶. رعایت اصول اخلاقی در ارتباط با آزمودنی‌های انسانی؛
۱۷. صداقت و راستگویی و پرهیز از دستکاری داده‌ها و نتایج؛
۱۸. رعایت اصل رازداری در گزارش یافته‌ها و نتایج؛
۱۹. رعایت اصل شفافیت در نگارش یافته‌ها و نتایج؛
۲۰. پرهیز از دام‌زدن به تعصبات (قومی، دینی، جنسی، ...) در نگارش مقاله؛
۲۱. پرهیز از عجب و غرور و کوچک‌انگاری کارهای انجام‌شده؛
مشابه؛
۲۲. رعایت شیوه نگارش استاندارد برای گزارش یافته‌ها و نتایج؛
۲۳. انتشار نمونه‌هایی از داوری‌های صورت‌گرفته با توافق نویسنده مقاله و داوران.

پیشنهادها

از آنجا که در ایران با ساختار متمرکز و رسمی نهاد علم مواجه هستیم، عملیاتی کردن برخی پیشنهادها برای بهبود فضای هنجاری و اخلاقی نشریات علمی نیازمند تصمیمات کلان است. هرچند بخشی از مسئله متوجه همین تمرکزگرایی و نظارت متمرکز است. ساختار متمرکز «دبیرخانه کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور» نه تنها می‌تواند در این زمینه ایفای نقش کند بلکه مسئول است. اگرچه راه‌حل اصلی مسئله را باید در آزادی عمل جوامع علمی و استقلال نهادهای علمی جست‌وجو کرد، پیشنهادهای زیر می‌تواند در تقویت فضای هنجاری و اخلاقی پیرامون نشریات علمی کشور سودمند باشد:

پیشنهاد‌های اجرایی

۱. ایجاد شورای اخلاق علمی در کمیسیون نشریات علمی، دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و نشریات علمی ایران؛
۲. تنظیم مرامنامه اخلاق نشر در کمیسیون نشریات علمی ایران؛
۳. تنظیم مرامنامه‌های اخلاق نشر در نشریات علمی و انتشار آن؛
۴. ملزم کردن نشریات علمی به برگزاری جلسات هیئت تحریریه به‌طور منظم و مداوم؛
۵. تشکیل آرشیو صور تجلسات هیئت تحریریه به‌عنوان اسناد مؤثر در تصمیم‌گیری‌های علمی و حرفه‌ای؛
۶. تدارک ضمانت‌های قانونی برای اجرای اصول اخلاقی در نشر علمی؛
۷. تدوین راهکارهای قانونی برای پیگیری تخلف در نشریات علمی؛
۸. آموزش اخلاق علمی، (به‌ویژه) اخلاق نشر به عناصر و ارکان نشریه؛
۹. تهیه نرم‌افزارهای جست‌وجوی قلب و سرقت‌های ادبی؛
۱۰. ثبت و آرشیو نتایج داوری و مکاتبات نشریه با نویسندگان؛
۱۱. درج اسامی داوران نشریه^{۲۱} (نه فقط داوران آن شماره)؛
۱۲. پرهیز از انتخاب هیئت تحریریه صوری و تکراری صرفاً برای دریافت مجوز نشریه؛

۲۱. به‌اشتباه رایج شده است که در نشریات علمی فقط نام داوران مقالات تأیید شده و چاپ‌شده در آن شماره می‌نویسند؛ در حالی که داوران بسیار دیگری در فرایند داوری مقالات نشریه مشارکت داشته‌اند ولی به دلیل اینکه مقالات مورد داوری آنها تأیید نشده است، نام آنها در شمار داوران نشریه درج نمی‌شود. شایسته است که نام داوران به‌طور کامل در نشریه اعلام شود.

۱۳. ایجاد زمینه‌های چرخش اعضای هیئت تحریریه و سردبیران نشریات علمی و جلوگیری از انحصارطلبی؛
۱۴. تسهیل زمینه‌های مشارکت اعضای جامعه علمی مربوط، به‌ویژه اعضای جوان‌تر؛
۱۵. انتخاب سردبیر و اعضای هیئت تحریریه متناسب با قلمرو موضوعی مجله؛
۱۶. افزودن گزینه‌ای برای سنجش رعایت اخلاق نشر در فرم ارزیابی نشریات علمی؛
۱۷. برگزاری کارگاه‌ها و نشست‌های اخلاق نشر در نشریات علمی؛
۱۸. نشر به‌هنگام نسخه‌های الکترونیکی نشریه در پایگاه‌های داخلی با دسترسی همگانی.

کتابنامه

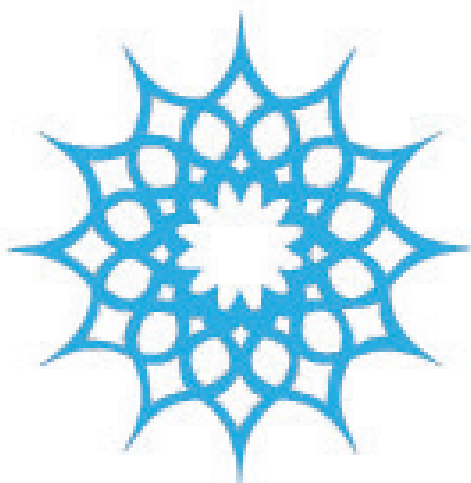
- ابن خلدون، عبدالرحمان (۱۳۹۰). مقدمه *ابن خلدون*، جلد دوم، نشر الکترونیک. تاریخ دسترسی ۱۰ اردیبهشت ۱۳۸۹ از تارنمای Ketabnak.com.
- ابویی اردکان، محمد، سید آیت‌الله میرزایی (۱۳۸۹). «داوران و اخلاق داوری در مجله‌های علمی ایران»، فصلنامه *اخلاق در علوم و فناوری*، سال پنجم، شماره‌های ۱ و ۲، ص. ۳۶-۴۷.
- اسلامی اردکانی، سیدحسن (۱۳۹۰). «درآمدی بر اخلاق پژوهش در علوم انسانی و اسلامی»، در *اخلاق پژوهش: مبانی و مسائل*، به کوشش محسن جوادی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اسماعیلی، محسن (۱۳۷۵). «شرایط و وظایف مدیر مسئول»، رسانه، ش ۲۸.
- حری، عباس (۱۳۹۰). *اخلاق انتشارات علمی*، تهران: انتشارات تخت جمشید.
- دانشگاه فردوسی مشهد (بی‌تا). مجموعه قوانین و مقررات پژوهشی و فناوری، نمونه: اساسنامه مجلات علمی، دسترسی http://vcr.um.ac.ir/upfiles/vcr_rules/6f104.htm، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۲/۰۵/۰۹.
- علیدوستی، سیروس، محمد ابویی اردکان، سید آیت‌الله میرزایی و فاطمه شیخ شعاعی (۱۳۸۷). «بررسی وضعیت فرایند داوری مقالات در مجلات علمی معتبر ایران»، پژوهشگاه ملی اطلاعات و مدارک علمی ایران (ایرانداک)، طرح پژوهشی.
- قراملکی، احد فرامرز (۱۳۸۸-۱۳۸۹). «اخلاق داوری علمی»، فصلنامه علمی - پژوهشی *راهبرد فرهنگ*، سال دوم، شماره ۸، زمستان، سال سوم، ش ۹، بهار، ص ۷-۱۹.
- کمیسون نشریات علمی کشور (۱۳۹۰). «آیین‌نامه تعیین اعتبار نشریات علمی کشور»، دسترسی <http://semat.research.gov.ir/web/pubs>، تاریخ دسترسی: ۱۳۹۲/۰۶/۰۶.
- کیانپور راد، منصور و گلنار حجازی (۱۳۸۳). «سقوط اخلاق علمی»، *علم و آینده*، ش ۹، ص ۷۱-۷۷.
- میرزایی، سید آیت‌الله، محمد ابویی اردکان، معصومه قاراخانی و فاطمه شیخ شعاعی (۱۳۸۵). «همترازخوانی در مجلات علمی: مطالعه موردی: مجله جامعه‌شناسی ایران» *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره هفتم، ش ۴.
- میرزایی، سید آیت‌الله و معصومه قاراخانی (۱۳۹۱). «شناسایی و تدوین شاخص‌های ارزیابی وضعیت اخلاق علمی در ایران»، طرح پژوهشی مربوط به شورای علمی ارزیابی پژوهش‌های

اجتماعی و فرهنگی، دبیرخانه شورا عالی انقلاب فرهنگی.

- Abooyee Ardakan, M. , S.A. Mirzaie, F. Sheikhshoaei (2012). "The Peer Review Process for Articles in Iran's Scientific Journals", edited by Albert N. Greco, *The Essential Scholarly Publishing in Emerging Nation*, Toronto University Press.
- Abooyee Ardakan, M., S.A. Mirzaie, F. Sheikhshoaei (2011). »The Peer Review Process for Articles in Iran's Scientific Journals«, *Journal of Scholarly Scholarly Publishing*. 42, (2), pp: 243-261.
- Benos, D. J., K. L. Kirk, and J. E. Hall. (2003). How to Review a Paper. *Advances in Physiology Education* 27 (2), 47-52.
- Hernon, P., and C. Schwartz. (2003). "Editorial Peer Review. *Library & Information Science Research* 25, 359-361.
- Reitz, Joan M. (2000). *ODLIS: Online Dictionary of Library and Information Science*. Online available: www.WCSU.edu/Library/odlis.html (20 Jan 2005).
- Steig, Margaret F. (1983). "Refereeing and the Editorial Process: The AHR and Webb", *Scholarly Publishing*, 99-122.
- Weller, A. C. (2001). *Editorial Peer Review: Its Strengths and Weaknesses*. Silver Spring, MD: American Society for Information Science and Technology.
- Williamson, A. (2003). What Will Happen to Peer Review? *Learned publishing* 16(1), 15-20.

شپړو، ښکته ګاه علوم انساني و مطالعات فرېښتې

---

www.iwcs.ac.ir